

Списание ЕПОХИ
Издание на Историческия факултет на
ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“
Journal EPOCHI [EPOCHS]
Edition of the Department of History of
“St. Cyril and St. Methodius” University of Veliko Tarnovo

Том / Volume XXVII (2019).
Книжка / Issue 1

ПРОУЧВАНИЯТА ПО НАЙ-НОВА БЪЛГАРСКА ИСТОРИЯ НА СТРАНИЦИТЕ НА СПИСАНИЕ „ЕПОХИ“ (1993–2018)

Лора Дончева ГРИГОРОВА

THE STUDIES OF MODERN BULGARIAN HISTORY ON THE PAGES OF THE *EPOCHI [EPOCHS]* SCHOLARLY JOURNAL (1993–2018)

Lora Doncheva GRIGOROVA

Abstract: The review of published materials of modern Bulgarian history on the pages of the Journal “Epochi” shows that they reveal in an objective and documentary complemented way different problems from the political, economic and spiritual life of the Bulgarian society. It can reasonably be argued that Epochi succeeded in establishing itself among the scientific community as a historical journal open to presenting different scientific points of view and exhibiting argued topics of debatable in historiography subjects by professional historians from Bulgaria and abroad.

Key words: Journal „Epochi”; Modern Bulgarian history; articles.

Списание „Епохи” се създава в условията на дълбоката политическа промяна след 1989 г. Преходът от тоталитаризъм към демокрация има своите важни измерения във всички сфери на обществения живот. Безспорно новата социално-политическа ситуация оказва положително влияние и върху състоянието на историческата наука. Нейното освобождаване от догмите на марксистко-ленинската идеология и отхвърлянето на съществуващото десетилетия разбиране, че единственият правилен метод на изследване на историята е методът на историческия материализъм, откриват възможността за разширяване в тематично и методологично отношение дейността на българските историци. От друга страна, премахването на ограниченията в достъпа до съхраняваните в архивите документи създава условия за осъществяване на задълбочени проучвания на близкото минало. Вниманието на изследователите се насочва към малко известни, премълчавани или тенденциозно интерпретирани теми от историята на българското общество и държава след Втората световна война.

Визията за списание „Епохи” от самото начало на неговото издаване включва: отстояване на разбирането, че „всяка епоха има своето значимо място в човешката история”; предоставяне на авторите „пълна свобода при избора на темата, методологията и гледната точка”; осигуряване възможността на историци от всички научни центрове в страната и чужбина да публикуват свои научни изследвания на неговите страници [Андреев, Й. 1993, с. 5–6].

Следвайки тези заявени принципи, „Епохи” се превръща в едно от историческите списания, предпочитано като място за публикуване на статии по проблемите на най-новата история на България както за преподаватели от Великотърновския университет, така и за изследователи от други образователни и научни институции. В тематично отношение публикациите обхващат

различни проблеми от историята на българското общество и държава след Втората световна война. Две книжки на „Епохи“ съдържат само материали, посветени на българската история през втората половина на ХХ в. Едната е в памет на академик Мито Исусов (Епохи, кн. 2, год. V, 1998), а в другата са поместени доклади от международната научна конференция „Комунистическите режими в Източна Европа – надежди, разочарования, равностетка“, проведена във Великотърновския университет през пролетта на 2012 г. (Епохи, кн. 2, год. XXI, 2013).

Различни са критериите, въз основа на които могат да се систематизират публикуваните материали в „Епохи“ по въпросите на българската история през втората половина на ХХ в. Струва ми се, че на първо място трябва да се посочат тези статии, които отразяват конкретни позиции по съществуващи в българската историография дискусии. Включването на такива публикации, дори когато в тях се отстояват тези, различни от доминиращите сред колегите в историческата гилдия и в обществото, е доказателство за стремежа на редакцията към представяне на различни научни гледни точки, стига те да бъдат изложени аргументирано и поднесени коректно от техните автори.

Такава е статията на един от сериозните изследователи на периода на т.нар. „народна демокрация“ М. Исусов „За характера на българското общество след Втората световна война“. Първият проблем, към който се насочва вниманието, се отнася до същността на извършената промяна на 9 септември 1944 г., т.е. въстание или военен преврат осигурява идването на Отечествения фронт (ОФ) на власт. Авторът отхвърля тезата за военен преврат на базата на анализа на събитията в началото на есента на 1944 г. и разглежда 9 септември като „най-важният момент в развитието на антифашистката съпротива в България“. Подчертава участието не само на капитаните по време на главния удар във Военното министерство, но и на комитетите на ОФ, частите на НОВА и др. Приема, че фашизмът в България е познат и като „политическа доктрина, и като политическо движение, и като политическа система“. Според него, ако се гледа на народната демокрация „не само като определен тип политическа организация на обществото, а и като дълъг исторически период“, през който трябва да се решат „глобалните задачи“, които буржоазното общество не е решило, „ще се убедим, че става дума за осъществяването на един голям, епохален социален експеримент“. Друга отстоявана теза е, че споразумението за примирие „нарушаваше силно държавния суверенитет на България, но не водеше директно към установяване на типичен окупационен режим“ [Исусов, М. 1995, с. 5–25].

В рамките на разгърнатата се дискусия за характера на промяната, осъществена на 9 септември 1944 г., Минчо Минчев публикува в списанието статията „Военен преврат ли е 9 септември 1944 г.?“. Авторът прави анализ на съществуващата мемоарна литература, като стига до заключението, че на 8 срещу 9 септември офицерите-отечественофронтовци „инсценират военен преврат“. Според него участието на армията в осъществяването на промяната „не надхвърля ролята, която ѝ бе отредена в плана на БРП за въстание – овладяването на военното министерство да послужи като сигнал за завземане на властта от комитетите на ОФ и партизанските отряди в цялата страна“. Авторът констатира, че в случилото се на 9 септември „могат да се открият елементи и форми и на военен преврат, и на въстанически действия – зависи кой какво търси и иска да налага като аргументи“, като не бива да се отрича и ролята на Съветската армия, която създава „условията за идването на ОФ на власт“ [Минчев, М. 1997, с. 111–127].

На страниците на списанието намират място материали, в които се поставят важни теоретико-методологически и историографски проблеми. Такава е статията на Николай Поппетров „Образът и зад него: Съчетанието реално – мнимо в реконструкциите за комунистическия режим“. Безспорно интересното изложение е провокирано от констатацията, че „в изследова-

телските позиции на значителна част от българските автори преобладава преднамереността и аксеологизмът”. Подобен подход стои в основата не на систематизиране на факти и събития, а е насочен към „маркиране на миналото с актуални за момента оценки и на използване на миналото за определени лични и обществени конюнктурни цели“. Неговата позиция е, че „не може да се изследва (реконструира) комунистическият режим, ако не се вникне на първо място в неговите собствени логика, мотиви на поведение, реални цели и визии за бъдещето, както и в тяхното представяне в публичното пространство“. Тази изследователска гледна точка поставя акцент върху проблема за „реалността и нейната обвивка, за съчетаването на интимните цели и същност на режима, между утопичната идеология, конкретните цели и реални резултати и съответно – за образа, който режимът представя за себе си“. Н. Поппетров насочва вниманието и към въпроса, свързан със същността на режима и представите за него от гледна точка на „подминаваната“ от изследователите тема за консенсуса между власт и общество. Предлага въвеждане на термина „реално минало“, който да „описва картината на миналото, отговаряща на съществуващата документална база“, включваща различни по вид източници [Поппетров, Н. 2014, с. 11–30].

Към тази група изследвания се отнася и статията на Николай Проданов „Антикомунистическата съпротива в България след 1944 г.: бележки по досегашните изследвания, тематиката и основните проблемни въпроси“. Изясняват се факторите, които формират обществената основа за проучванията на тази тема от българската история след Втората световна война. Анализира се актуалното състояние на съществуващите изследвания, като се подлагат на критика публикации на непрофесионални историци, които оказват влияние при формиране на обществените представи за събитията, свързани с налагането на комунистическия режим и формите на съпротива срещу него. Важен момент в статията е поставянето на проблемите, които все още не са намерили цялостно и обективно разглеждане в съвременната историография: условията и предпоставките за появата и развитието на антикомунистическата съпротива в България; разграничаване на групите, които са проявление на ясно политическо непризнаване на новия режим от тези, които „не са нищо повече от инструмент на чужди специални служби“; проявите на антикомунистическа съпротива в религиозната сфера, областта на изкуството, културата и науката; същността на методите, средствата и действията на репресивния апарат за ликвидиране на антикомунистическата съпротива; изследването на всички силови структури в МВР, включително Вътрешни войски, резервната милиция, въоръжените работнически отряди, изтребителните батальони и др. [Проданов, Н. 2014, с. 70–82]

С историографска насоченост е статията на Петко Ст. Петков „Българската историография от 9 септември 1944 г. до 10 ноември 1989 г. за отношенията между православната църква и държавната власт в България (1878–1912 г.)“. Критическият преглед на изследванията от времето на социализма, посветени на темата за отношенията между Българската православна църква и държавата от Освобождението до Балканската война, стои в основата на направения от автора извод за зависимостта на разработките по този проблем от различни фактори, определени от политическата конюнктура, личните убеждения и професионалните качества на изследователите. Посочва се, че характерна черта на историческите съчинения, разглеждащи въпросите за отношенията между църквата и държавата е „подценяването на истинските духовни функции на църквата в свободна България“ за сметка на преувеличаване на ролята на Екзархията като национално-политическа институция, което оставя трайна следа и в съвременната историография. Като слабост в изследванията от периода 1944–1989 г. се посочва съществуването на „неоправдана неосведоменост и даже невежество по основни църковни правила и канонични изисквания“, което се отразява отрицателно върху „иначе старателните усилия на някои изследователи“ да изяснят сложните процеси в развитието на отношенията между православната църква и държавата през периода 1878–1912 г. [Петков, П. 2014, с. 112–122]

Към тази група може да се отнесе и публикацията на Илияна Марчева „Метаморфози на паметта за социализма“, в която се аргументира тезата, че „публикуваните спомени могат да служат за извор за паметта на българите за социализма, т.е. да показват метаморфози между индивидуалната, колективната и официалната памет“. Вниманието се фокусира върху метаморфозите на паметта сред групата на жертвите на комунистическия режим и най-вече спомена за „оцеляването“ [Марчева, И. 2014, с. 51–58].

В поредицата материали, свързани с недалечното минало, се открояват и статии, които излизат извън конкретиката на частния проблем и имат обобщаващ характер. Такава е публикуваната в първата книжка на „Епохи“ статия на М. Исусов „Съветският хегемонизъм и държавният суверенитет на България“. В нея са маркирани основните политически моменти в най-новата история на България – от 9 септември 1944 г. („най-важният момент в развитието на антифашистката съпротива в България“) до доктрината „Брежнев“ и идеята за сливане на България и СССР (определяна като „антидържавно и антинационално предложение“) [Исусов, М. 1993, с. 22–35].

В статията на Господинка Никова „Социално-икономическите модели на ХХ век“ се разглеждат социално-икономическите модели, които в ново и най-ново време се появяват в Европа, но оказват въздействие не само върху страните от стария континент, но и извън него: съветизираният марксистки модел; социално-икономическите идеи в Германия по времето на Хитлер; идеите на Джон Кейнс. „Съветизираният марксистки модел“ се представя чрез еволюцията на възгледите за социално-икономическо развитие, обосновани първоначално от Маркс и променени съобразно условията на революционното развитие на Съветска Русия от Ленин („изолационен стопански модел на догонващо развитие“). Подчертава се, че в нацистка Германия, за разлика от Съветския съюз, държавният монополизъм в икономиката се засилва без да се ликвидират различните форми на частна собственост. Кейнсианството, същността на което е създаването на т. нар. смесена икономика, стъпва върху разбирането, че само „енергичното вмешателство на държавата... може да придаде на пазарната икономика стабилност и обществена справедливост“. Посочва се, че след Втората световна война широко разпространение получава идеята за регулирана смесена икономика, бърз стопански ръст, социална държава и икономическа демокрация, а през 70-те години отново взема превес „неолибералната“ икономическа школа [Никова, Г. 1998, с. 18–36].

Опит за сравнителен анализ на процесите, свързани със създаването на модерната българска държава, от една страна, и радикалната смяна на политическия модел след 1989 г., от друга, се прави в публикацията на Георги Янков „Българската държавност след Освобождението (1878) и в началото на ХХI век: сравнителен анализ“. В нея се търси отговор на въпроса как след Освобождението за две десетилетия се изгражда „сравнително добре функционираща за времето си национална държава“, а в началото на ХХI в. според международни анализи България попада в групата „заплашена от провал държава“. Историческият преглед на събитията след Освобождението и на политическото развитие в края на ХХ – началото на ХХI в. стои в основата на извода, че негативните тенденции в съвременността се засилват от „дефицита на държавничество в голяма част от политическия елит и от недъзите на сложилите се политически модел“ [Янков, Г. 2012, с. 181–195].

В една значителна част от публикуваните на страниците на „Епохи“ материали, се разглеждат различни страни от политическата история на България след Втората световна война. Характерно за тях е, че представянето на важни моменти от държавно-политическото развитие се основава на обективен и критичен анализ на събитията и процесите, произтичащи от попа-

дането на страната в сферата на съветското влияние, довели до преживяването на ограничената по своя характер „народна демокрация“, отстъпила в края на 40-те години на откритото налагане на модела на съветския социализъм и изграждането на тоталитарната държава. В две статии на Искра Баева се правят сравнителни анализи на процеси, които протичат успоредно в България и други източноевропейски страни. В едната („Механизми за налагане на комунистическите режими в България и Унгария в първите следвоенни години“) тя анализира вътрешните механизми, с помощта на които се налага съветската система през първите следвоенни години в Унгария и България, посочвайки общото и различното в начина на тяхното приложение: създаването на антифашистки фронтове (в България сравнително рано и лесно за разлика от Унгария, където пътят е по-дълъг и труден); функциониране на народни съдилища за наказване на военни престъпници, лица, свързани с управлението, съдействали за включването на двете държави във войната на страната на Германия (В Унгария са привлечени под съдебна отговорност много по-голям брой обвиняеми – разгледани са 58 953 дела, осъдени са 26 286 обвиняеми, издадени са 476 смъртни присъди, от които са изпълнени 189. В същото време в България са привлечени под отговорност 11 122 обвиняеми, а произнесените смъртни присъди са 2730); осъществяване на чистка в държавния апарат, която се превръща в един от важните механизми за укрепването на народнодемократичната власт, осигурила постепенното налагане на комунистическите режими в двете държави [Баева, И. 2013, с. 59–69].

Във втората статия на И. Баева се прави сравнителен преглед на моделите на следвоенната политическа култура на България и Полша. Българският се характеризира като практика „на приспособяване и търсене на предимства и възможности за развитие в рамките на съществуващата система“, докато полският е свързан с установяване на „временно примирие“ с наложената система, но „само до първата слабост на властта, която предизвиква и незабавен опит за промяна“. Специфичните черти на модела на политическа култура в двете страни дава възможност според автора да се обяснят разликите в политическата история на социализма в тях [Баева, И. 1996, с. 118–124].

Тодор Галунов присъства на страниците на списанието с публикации, в които се разглеждат въпросите, свързани с организирането и провеждането на парламентарните избори в годините на т.нар. „народна демокрация“. В статията „Парламентарни избори и реформи в България (1944–1945 г.)“ се прави критически анализ на наредбата-закон за избиране на народни представители за XXVI Обикновено народно събрание през 1945 г. Разкрива се спецификата на политическата ситуация около провеждането на изборите и се оценява високата избирателна активност (84,8%) като резултат от натиска на отечественофронтовската власт върху населението да гласува. Тази особеност на изборите от 1945 г. се определя като продължение на „най-лошите български политически традиции“ [Галунов, Т. 2016, с. 102–110]. В друга своя разработка същият автор, на основата на богат фактологически материал, потвърждава съществуващата в историографията теза за липсата на демократични условия в България при провеждане на изборите за Шесто Велико народно събрание. Направена е констатацията, че допуснатите нарушения в изборния процес и ширещото се насилие в страната са пречка за „обективната оценка на интересната избирателна система“, на основата на която се организират изборите и се утвърждава съставът на ВНС [Галунов, Т. 2017, с. 139–153]. Темата за същността на избирателната система и механизма на функциониране на парламента през 60-те–70-те години на XX в. намира място в статията „Избори и реформи през 1962–1975 г.“. В нея Т. Галунов стига до извода, че „избирателната система само обслужва режима и е допълнителен инструмент за вътрешнопартийни разправи, чистки, награди“. Подчертава, че чрез мажоритарната система се осъществява контрол върху народните представители, които стават „част от партийните механизми“ и „елемент от тоталитарната система“. Налага се изводът, че в условията на едностранното управление на Българската комунистическа партия (БКП) „не е възможна реална политическа алтернатива“ [Галунов, Т. 2012, с. 159–180].

Въпросите, свързани с функционирането на изпълнителната власт в годините на Втората световна война, се разглеждат в поместена на страниците на „Епохи“ статия на Сашка Миланова. В изложението се анализира нейното място в хода на промените след 9 септември 1944 г. и се акцентира върху съветската намеса в работата на държавната организация, както и преминаването на държавната власт и управление в ръцете на Комунистическата партия [Миланова, С. 1998, с. 37–51].

В две публикации на Лора Дончева се разглеждат важни въпроси, отнасящи се до обсъждането и приемането на новата Конституция от 1947 г. В едната от тях се проследява дискусиата по въпросите на устройството на съдебната власт в процеса на изработване на Конституцията от 1947 г. В изложението се разкрива влиянието на политическите промени през различните етапи от развитието на конституционния въпрос върху изменението на текстовете, свързани с изграждането и функционирането на съдебната система като важна съставна част на държавната организация [Дончева, Л. 2012, с. 137–158]. В другата статия се излагат конституционните възгледи на Народния съюз (НС) „Звено“, отстоявани при подготовката и обсъждането на новата конституция 1946–1947 г. Подчертава се, че в дебатите по изработването на проекта на Националния комитет (НК) на ОФ за конституция, партията взема активно участие, водена от идейните ценности, към които се придържа. Отстояването на идеята, че изграждането на новата държава трябва да става на основата на проверени конституционно-правни механизми, доближава звенарските възгледи до тези на опозицията. В този смисъл е направено заключението, че конституционните възгледи на „Звено“ са опит да се адаптират към новите обществено-политически условия традициите на конституционализма като теория и практика [Дончева, Л. 2000, с. 30–55].

Историята на организираното женско движение в България във времето от 1944 до 1950 г. се разглежда в статията на И. Марчева „Историята на една предизвестена смърт, или краят на организираното женско движение в България 1944–1950“. Проследява се развитието на Българския народен женски съюз от организация, която има за цел да обединява представителки на различни отечественофронтовски партии и други женски формации, в организация, дейността на която се контролира от Комунистическата партия, изгражда се на класов принцип и се превръща в част от ОФ [Марчева, И. 1998, с. 52–63].

Проблемите, свързани с настаняването и устройването на завърналите се в пределите на България бежанци и преселници от гръцките и югославските територии, временно администрирани от българските власти след присъединяването на България към Тристранния пакт през 1941 г., се излагат в публикация на Йордан Мантарлиев („Българската земеделска и кооперативна банка и бежанският въпрос в България в края на Втората световна война (септември 1944 – април 1945 г.)“. Авторът изяснява ролята на Министерството на социалната политика за решаването на въпросите, свързани с положението на пристигналите в страната близо 100 000 души, половината от които за първи път преминават границата. Особено място в изложението се отделя на дейността на Българската земеделска и кооперативна банка, на която е възложено изготвянето на статистическите данни относно оставените движими и недвижими имуществва от установилите се в страната бежанци и преселници [Мантарлиев, Й. 2016, с. 290–301].

Мина Маринова проследява събитията, отнасящи се до налагането на съветския държавно-политически модел в България в края на 40-те години на XX в. Подробно се излагат фактите, свързани с изграждането на тоталитарната държава, пречупени през призмата на личностните борби в ръководството на Комунистическата партия, укрепването на позициите на Вълко Червенков, ползващ се с подкрепата на Сталин, чистките в партийния елит в контекста на политическите репресии в края на 40-те – началото на 50-те години на XX в., структурните и кадрови промени в управлението през разглеждания период [Маринова, М. 2016, с. 275–289]. В друга разработка тя проследява политиката на приобщаване на турското население в годините на първото правителство на В. Червенков – форми на провеждане, използвани методи, преслед-

вани цели, средства и мащаби на осъществяване и реални последици. Авторът прави изводи за връщането към курса на стимулиране на малцинствените права, повишаване на социално-битовото, икономическото и културно-просветното равнище на българските турци. В същото време подчертава, че следваната политика не постига крайната цел – приобщаване на това население, а напротив – „на базата на своеобразната културна автономия, която получава, в нежелано висока степен осъзнава своята национална идентичност“ [Маринова, М. 2000, с. 95–109].

Политическите репресии и съпротивата срещу комунистическия режим е нова тема в българската историография, изследването на която става възможно в условията на настъпилите промени след 1989 г. Много са въпросите, свързани с причините за появата на тази съпротива, формите, в които се проявява, степента на организиране, ролята на българската политическа емиграция и чуждите разузнавателни служби в нейното осъществяване. Списание „Епохи“ отваря страниците си и за изследвания по тези проблеми.

Александър Гребенаров публикува статия, посветена на проблемите, свързани със следваната от Българската работническа партия (к) – БРП (к), след Втората световна война линия на сближение с Югославия, важен акцент в която е идеята за създаване на южнославянска федерация. За осъществяването на този проект се провежда масштабна кампания за налагане на „македонистична идеология“, като се използват бежанските организации на македонските българи (Съюзът на македонските братства и дружества, Илинденската организация и Македонският научен институт), ръководствата на които са подменени с хора, подкрепящи напълно водената от БКП политика. През 1947 г. бежанските организации са разформирвани, а през юли 1948 г. Комунистическата партия признава погрешния курс на страната по македонския въпрос [Гребенаров, А. 2014, с. 123–137].

Анка Игнатова поставя акцент върху използването на архивните документи като инструмент от комунистическата власт за разправа с политически противници в годините на сталинизма. В публикуваната статия се проследяват действията на комунистическата власт във връзка с издирването, съхраняването и използването на архивните документи от ДС и БКП за политическо разобличаване и съдебна разправа с нейните противници в края на 40-те – средата на 50-те години на ХХ в. Направен е изводът, че в условията на откритото налагане на монопола на Комунистическата партия в управлението и обществото, широки размери получават политическите репресии като средство за отстраняване не само на откритите й противници, но и на тези, които преди 9 септември са участвали в преследване на нейните членове. Във връзка със събирането на документални свидетелства за тази цел се създава през 1951 г. специален архив към отдела „Картотека и архив“ към ДС. Изграждането през 1952 г. на централизирана система от държавни архиви, пряко подчинена на МВР, е свързано и със задължението на архивните институции да информират своевременно за откритите в процеса на работа документи, компрометиращи отделни лица пред властта. Тази тяхна дейност през разглеждания период се отчита като недостатъчно ефективна, поради което се прибегва до помощта на служители на ДС, а събраните документи са използвани в редица съдебни процеси по това време [Игнатова, А. 2014, с. 31–50].

Лора Дончева фокусира вниманието върху дейността на групата анархисти-емигранти, действала в района на Павел баня, Казанлъшко, през 1953–1954 г. В статията се прави опит: да се внесе допълнителна яснота по въпроса за мотивите, подтикнали тримата анархисти-емигранти (Христо Несторов, Мильо Иванов и Дончо Караиванов) да предприемат рискованата акция по завръщането в България с цел участие в съпротивата срещу комунистическия режим; да се разкрият нови детайли, отнасящи се до организацията на мисията; да се представи гледната

точка на единствения оцелял – Д. Караиванов, за причините, довели до неуспешния край на започнатото дело [Дончева, Л. 2014, с. 83–104].

В статията на Чавдар Ангелов „Процесът срещу генерал Иван Вълков и други офицери през 1954 година: основни аспекти“ се търсят отговори на въпросите, свързани с причините, които стоят в основата на организиране и провеждане на процеса срещу ген. Ив. Вълков. Отстоява се разбирането, че той е един от монтираните съдебни процеси, които са част от механизмите, използвани от Комунистическата партия за разправа с политическите противници. В изводите се подчертава ролята на БКП във връзка с организирането на съдебни процеси и определянето кой да бъде наказан и кой да получи опрощение. Според автора процесът има за цел да утвърди тезата, че „партията е само невинна жертва на преднамерените и злонамерените действия на властта спрямо нея, че тя в своите действия се е намирала в положение на законна самоотбрана“. Направена е констатацията, че „процесът от 1954 г. е част от необходимите на БКП средства за прикриване на собствената ѝ отговорност за провокираното в немалка степен от самата нея насилие между двете световни войни“ и той превръща ген. И. Вълков „в удобната изкупителна жертва за всички участници в тези трагични събития“ [Ангелов, Ч. 2014, с. 162–181].

И. Баева разглежда една от първите прояви на българското дисидентство в края на 80-те години на ХХ в. В нейната статия се изясняват събитията, свързани със създаване на Обществения комитет за екологична защита на Русе. Разкрива се дейността на българската интелигенция за даване публичност и инициране на действия за спасяване на крайдунавския град от екологичните проблеми. Проследява се реакцията на партийното ръководство по повод раздвижването на българската интелигенция и мерките, които се вземат, за да се пресекат опитите за поява на дисидентските настроения [Баева, И. 1998, с. 104–117].

Илияна Ганчева фокусира вниманието върху осъществяваната в годините на комунистическия режим репресия върху българските турци, свързана с посегателството върху културните маркери на тяхната идентичност, премахване на външните белези на религиозните различия в облеклото и в семейната обредност в опитите за модернизация на техния бит. Направен е изводът не само за липсата на последователност, но в определен смисъл дори проявяване на противоречивост във водената държавна политика през разглеждания период чрез прилагане на различни варианти – от пълно толериране на етническата специфика до опити за тоталното ѝ заличаване, като във втория вариант винаги присъства физическо и психологическо насилие [Ганчева, И. 2014, с. 210–220].

В своята статия „Божественото наказание (Етнология на спомените за агресивната атеистична политика)“ Маргарита Карамихова разглежда темата за посегателствата на тоталитарния атеистичен режим върху свети места за отделните групи (християни и мюсюлмани), чрез етнологички анализ на спомените за разрушаването на почитаното от българи мюсюлмани тюрбе (гробница) на Енихан баба в Средните Родопи. В заключението се прави изводът, че приведените етнологички материали са „пример за действието на културните механизми, чрез които се цели опазването на спомена за важни за дадената общност събития“. Вярата в божественото наказание се явява част от културната памет на християните и мюсюлманите в България [Карамихова, М. 2014, с. 182–209].

На страниците на списание „Епохи“ намират място статии, в които се разглеждат въпроси, свързани с промените в стопанската сфера. Едната е на Лора Дончева и в нея се излагат идеите за икономическо развитие и позициите при разглеждане на важни стопански закони на НС „Звено“ в годините на т.нар. народна демокрация. Въз основа на изложените и анализирани факти се прави заключението, че „Звено“ „отстоява балансирана система от стопански възгледи, които контрастират на лансираните от БРП (к) идеи за стопанско развитие“. Тя включва: разбира-

нето, че частната собственост и инициатива стоят в основата на стопанския прогрес; идеята за частична планификация и частична национализация при запазване основните начала на капитализма – частната инициатива, конкуренцията и печалбата; идеята за равнопоставеността и хармонията между държавния, кооперативния и частния сектор в икономиката; идеята за стопанска демокрация, разбираана като „импулсирана от личната инициатива и съобразявана с обществените интереси”. Проследяват се събитията, по време на които „Звено“ защитава своите позиции – дейността на XXVI ОНС; организиране на стопанската секция към Съюза и нейните поделения в страната [Дончева, Л. 1998, с. 144–155].

Даниел Вачков присъства на страниците на списание „Епохи“ със статията „Паричната обмяна в България през 1947 г. – форма на финансова репресия“. Той насочва вниманието към проведената парична обмяна през март 1947 г., като очертава по-важните икономически, социални и политически последици от нея. Бързо развиващата се инфлация в страната, свързана с критичното финансово състояние (дължащо се на огромните разходи, произтичащи от участието във войната, издръжката на съветските войски, неравноправните търговски отношения със Съветския съюз), изправя властта пред необходимостта да се търси решение за овладяване на ситуацията чрез ограничаване размера на банкнотното обръщение. Резултатите от финансовата операция се изразяват в насилственото събиране в банките на голяма част от паричните наличности на населението, изваждане от употреба съкровищните бонове, които до този момент са се използвали като платежно средство. В социален план последиците имат като резултат ликвидиране на спестяванията на хората и рязко намаляване на покупателната способност на населението. Направен е изводът, че паричната обмяна е показателен пример за същността на налагащия се комунистически режим и начина на действие при решаване на възникващите в хода на развитието проблеми [Вачков, Д. 2013, с. 105–111].

В публикацията на Сашка Миланова „Социалните функции на застрахователния монопол от 1946 г.“ се разглеждат въпросите, свързани с въвеждане на държавния монопол в застрахователната дейност чрез изработване и приемане на закона за Държавния застрахователен институт (ДЗИ) през 1946 г. Направени са следните изводи: със създаването на ДЗИ застрахователните предприятия се поставят под ръководството на единен център, чрез който се „контролират и използват придобитите спестявания и капитали в направления, определени от него като приоритетни“; в застрахователната сфера се налага система на организация и дейност, близка до съветската, а не до традиционните форми; използването на натрупаните средства от населението като държавен кредит за стопански и фискални цели обезсмисля социалните функции на този вид дейност; формира се „огромен държавен институт“, функционирането на който изисква управление с „гъвкава структура и организация, квалифицирана администрация и подготвени застрахователни кадри“. Авторът посочва, че приетият закон не оправдава надеждите, които му се възлагат. През есента на 1952 г. се обсъжда въпросът за неговата отмяна, което става факт с издадения през декември същата година указ на Президиума на Народното събрание [Миланова, С. 1995, с. 41–54].

Проблемите в областта на културата също се разискват на страниците на списанието. Задълбочен анализ на поведението на българската художественотворческа интелигенция в годините на социализма прави Наталия Христова в статията „От маските до маскарада. Интелектуалците и предизвикателствата на социалната памет“. В изложението се проявява критично отношение към създадените след 1989 г. митове, според които: социализмът се представя като най-мрачния период в българската история; деморализацията на българската интелигенция е „феномен преди всичко на социалистическото общество“; „българската нация е нация от дисиденти“. Н. Христова отстоява разбирането, че духовният елит преди 1989 г. не може да се характеризира като „едноцветна безличност“. Счита, че в средите на художественотворческата

интелигенция могат да се открият творци, носещи „маската на комуниста-идеалист“ (Христо Ганев, Валери Петров, Радой Ралин, Гочо Гочев, Борис Делчев, Константин Павлов, Стефан Цанев), други, сложили „контраадаптивната маска“, свързана с отказ от участие в „парада на властта“, трети – възприели маската на „дружелюбния „придворен“ (Емилиян Станев, Дечко Узунов, Йордан Радичков, Светлин Русев, Георги Джагаров, Любомир Левчев), както и такива, които зад „маската на фанатично предания на партията комунист“ открито служат на партията-държава. Без да влиза в детайли, Н. Христова се опитва да представи положението и реализацията на видни представители на художественотворческата интелигенция след 1989 г., като подчертава, че в редица случаи видни интелектуалци твърде бързо изживяват еуфорията на промяната и се оттеглят от публичната сцена за разлика от други, които са демонстрирали уважението си към властта преди 1989 г., а след настъпилата промяна участват в „създаването на сдружения с фанатичното си отрицание към БКП“, избират конформизма или чрез „демонстративно обслужване и възхвала на новите управляващи“ правят кариера и намират място в културното пространство [Христова, Н. 1998, с. 111–132].

Владимир Мигев присъства в „Епохи“ със статия, в която се анализира състоянието на некомунистическия литературен печат от 1945–1947 г. в страната, представен от опозиционните вестници и изданията на писателски групи, стоящи на позициите на ОФ (в. „Лост“ – под влияние на НС „Звено“ и „Стожер“ – на писатели от отечественофронтския Български земеделски народен съюз (БЗНС). В изложението се разкриват критичните позиции на опозиционните издания по отношение на: опитите да се установи политически контрол в литературния живот от страна на БРП (к); разобличаване на подкрепата, оказвана на предишния режим от литературни дейци, ангажирани с отечественофронтската власт; приемане на нови членове в Съюза на българските писатели по политически заслуги, а не поради признати творчески успехи. Откроява се особеното място на съществувалия кратко време в. „Лост“, където се публикуват материали, насочени против официалната линия на комунистическия печат. Подчертава се, че противоречия по въпросите, свързани с литературния живот се появяват между комунистите и в. „Стожер“, въпреки по-левите му позиции в сравнение с отстояваните във в. „Лост“. Авторът достига до извода, че „разпространяваната дълго време теза за успешните усилия на БКП да бъдат приобщени писателите под знамето на ОФ в посочения период, е твърде пресиленна“ [Мигев, В. 1998, с. 133–143].

В публикация на Евгения Калинова се разкрива идеологическият натиск, осъществяван от БКП върху българските художници в годините на сталинския социализъм (краят на 40-те – средата на 50-те години на ХХ в). Пряката намеса на Комунистическата партия в дейността на Съюза на българските художници чрез обследване на съществуващата към него партийна организация и политическата разправа с Ал. Жендов има непосредствено отражение върху поведението на художниците, някои от които избират творческото мълчание и изолацията, а други – конформизма. Заключение на автора е, че в условията на Студената война и установяването на сталинския модел на социализъм „репресиите над духа дават тежки поражения върху изобразителното изкуство“ [Калинова, Е. 2014, с. 155–171].

В своята статия „Институционалните механизми като регулатор в сферата на монументалните изкуства през социалистическия период“ Анелия Александрова поставя акцент върху политиката на социалистическата държава по отношение развитието на монументалните изкуства. Разкриват се институционалните механизми, чрез които се осъществява идеята за постигане на художествения синтез на архитектурата и монументалните изкуства „за формиране на хармонична жизнена среда, за изграждане на всеотранно развити личности, за духовно и естетическо изграждане на народа“ в контекста на политическите решения на управляващата БКП. Изяснява се кои са отговорните институции и какви са процедурите по възлагане, изпълнение и финансиране при създаване на произведенията на монументалните изкуства [Александрова, А. 2014, с. 172–181].

В статията „Музеят на социалистическото изкуство в България и общественият отзвук за него“ А. Игнатова разглежда въпросите, свързани с отворилия врати през 2011 г. Музей на социалистическото изкуство в София, целта на който е да събира, опазва и експонира образци на изкуството от периода 1944–1989 г., тематично свързани с епохата на социализма. Създаването на музея не се приема еднозначно в обществото. Вниманието се фокусира върху дебата, отнасящ се до подмяната на първоначалната идея за Музей на тоталитарното изкуство, както и върху въпроса дали новосъздаденият музей създава обективна представа за времето преди 1989 г. В публичната дискусия участват различни политически сили, организации на репресирани, депутати, представители на творческите среди, журналисти, изкуствоведи. Констатира се, че този музей „предизвиква вълна на недоволство, както заради самото си име, така и заради начина, по който е реализиран и поставя в публичното пространство въпроса дали музеят не създава романтична представа за комунистическия режим“. Една от причините той да не може да изпълни основната си образователна цел, е „липсата на историческия контекст в неговите експозиции“. Общественият дебат, съпътствал неговото откриване, е свидетелство, че „българското общество като цяло не е надживяло все още последиците от комунистическия режим“. Посочва се, че музеят трябва „да преосмисли и организира дейността си така, че да даде чрез средствата на изобразителното изкуство максимално обективна представа за социалистическия период“ [Игнатова, А. 2012, с. 196–212].

Темата за външната политика също присъства в списание „Епохи“. В статията на **Емануил Емануилов** „Московското решение на министрите на външните работи на СССР, САЩ и Великобритания за България, декември 1945 г.“ се разглеждат въпросите, свързани с уреждането на мира в Европа след Втората световна война: създаване на Съвета на министрите на външните работи на Потсдамската конференция; противоречията между съюзниците по повод положението в България и Румъния; провалът на Лондонската сесия на Съвета на външните министри; решението, взето на съвещанието в Москва през декември 1945 г., да бъде направена препоръка на българското правителство за включване на двама представители на опозицията в състава му, за да бъде признат режима в страната за демократичен [Емануилов, Е. 1994, с. 43–54].

В публикация на Димитър Тюлеков се насочва вниманието към участието на Съюзната контролна комисия в България и правителството на Отечествения фронт в дейността по унищожаване на литература с научно-патриотично съдържание, свързана с провежданата след 9 септември 1944 г. македонистка културна политика в Пиринска Македония през 1944–1945 г. [Тюлеков, Д. 1994, с. 86–92]

В статията на Милен Михов „България и българите в идеологията на югославските комунисти“ вниманието се фокусира върху въпросите, свързани със създаването на „македонска“ нация в рамките на комунистическа Югославия. Осъществяването на този проект изисква изобретяване на „македонски“ книжовен език и написване на история на „македонския“ народ. В статията се прокарва идеята, че „историята на „македонската нация“ е основана на еднопосочен изолационизъм спрямо всичко, което може да я свързва с българската история“. Според автора комунистическият режим в Югославия създава условия, при които професионалните историци категорично възприемат „отрицателно отношение към всичко българско“, като „задължителен критерий, едновременно за научна достоверност и патриотична отговорност“ [Михов, М. 2013, с. 138–147].

В сп. „Епохи“ е публикувана статия на Румяна Тодорова, посветена на българо-чехословашките отношения. Вниманието се насочва към развитието на икономическите отношения между двете страни през периода 1949–1958 г., в рамките на които се поставят за разрешаване редица проблеми в областта на стокообмена, регулирането на ценовата политика и др. Друг акцент в двустранните отношения е свързан с уреждането на финансовите въпроси, породени

от миграцията на големи групи население от двете държави, като тяхното окончателно решение се постига с подписване на протокол през 1956 г. Отделено е място на въпроса за изпращането на български работници в Чехословакия като част от договореностите между двете страни след Втората световна война (по сключената спогодба през 1946 г. в Чехословакия заминават около 12 000 души, а по спогодбата от 1957 г. България получава възможност ежегодно да изпраща в Чехословакия до 15 000 работници в строителството и земеделието, като за периода 1957–1960 г. може да изпраща още до 3000 промишлени работници), които съдействат за облекчаване на съществуващата по това време безработица в страната [Тодорова, Р. 1998, с. 64–87].

В публикация на И. Баева се представя темата за българската външна пропаганда в началния период на живковизма. Приемайки, че външната пропаганда се определя от относителната тежест и мястото на държавата в международните отношения, авторът уточнява какъв е обхватът на изследването – анализ на икономическата, културната, държавната (институционализирана) външна пропаганда и неофициалната, осъществявана от българите, намиращи се извън държавата. Определя се и времевият обхват на изследването – средата на 50-те – началото на 60-те години на XX в. (първият период от управлението на Т. Живков). В началото се прави исторически преглед на българската външна пропаганда от края на Първата световна война до средата на 50-те години. Внимателният анализ на проявленията на политическата, икономическата, културната пропаганда на държавата през първите години от управлението на Т. Живков стои в основата на направения извод, че външната пропаганда очертава образ на България не по-различен от действителния – „изостанала, консервативно-традиционна източноевропейска държава... склонна към ортодоксалност и вяръност към реда в Източния блок и към неговия център – Съветския съюз” [Баева, И. 1998, с. 88–110].

В своя статия Андрей Каргелян поставя ударението върху украинско-българските търговски връзки по р. Дунав, пояснявайки, че те са неделима част от съветско-българските икономически отношения. Той твърди, че фокусирането на вниманието върху украинско-българските контакти произтича от обстоятелството, че основните артикули на съветския износ по р. Дунав са въглища и метали, осигурявани от Украйна. Проследяват се контактите през изследвания период между параходствата Българско речно плаване – Русе и Советское Дунайское параходство – Измаил. Откроява се мястото на създаденото през 1976 г. съветско-българско дружество „Дунайтранс“ в развитието на интеграционните процеси в икономическите отношения между УССР (респ. СССР) и НРБ [Каргелян, А. 2000, с. 25–38]. В друга публикация същият автор разглежда подкрепата на украинската делегация в ООН за приемането на България в международната организация във времето от подписването на мирния договор през 1947 г. до окончателното решаване на въпроса през 1955 г. [Каргелян, А. 1997, с. 89–102]

Единствени по своя характер в списанието, но не по-малко интересни, са спомените на Марин Деведжиев за това къде и как започва участието на България във Втората световна война. Това е разказ от първо лице за сблъсъците между български и немски военни части непосредствено след 9 септември 1944 г. в района на Кула, с който се отхвърля дълго тиражираната версия, че сраженията са водени от партизанския отряд „Г. Бенковски“. Неговият разказ има значение за възстановяване на историческата истина за споменатите събития [Деведжиев, М. 1995, с. 156–163].

В списанието е публикувана статия на студентката М. Желязкова „Празници и ритуали на студентите във Великотърновския университет (1963–1989 г.)“, участник в конференцията „Комунистическите режими в Източна Европа – надежди, разочарования, равностметка“. В изложението се поставя началото на проучването на темата за празнично-ритуалната система във ВТУ в годините на социализма. Направеният преглед на утвърдените в празничния календар на университета събития показва, че студентските празници се организират по зададените от властта правила. Това се отнася до тържествените събрания, с които се отбелязват важните събития и до студентската клетва. Въпреки това младите хора успяват да разчупят казионния

характер на провежданите празници, вмъквайки нови елементи в празничната система като пролетните балове, факелните шествия, футболните срещи между преподаватели и студенти. Създават се традиции, които продължават и в наши дни [Желязкова, М. 2014, с. 221–230].

В списанието присъстват изследвания, посветени на отделни личности. Минчо Минчев фокусира вниманието върху участието на Н. Петков при организирането на ОФ. Разкрива се политическият път на земеделския лидер, извел го до водещо място в политическия живот след 9 септември 1944 г. Участието на Н. Петков в ОФ се представя като „добре обмислена и точно прилагана тактика“, благодарение на която БЗНС се издига в управляваща партия, „а самият той – във важен фактор на следвоенното развитие на страната“ [Минчев, М. 1993, с. 51–63].

Лора Дончева представя възгледите на един от идеолозите на „Звено“ – Иван Харизанов, за политическото и стопанското развитие на българското общество след 9 септември. Изяснява се неговото разбиране за същността на отечественофронтовската власт, мястото и ролята на комитетите на ОФ в новата социално-политическа ситуация, употребата на понятието „фашист“ в условията на динамично променящата се действителност след Втората световна война. Представени са идеите му за решаване на стопанските и социалните проблеми на обществото в следвоенните години: цялостна интервенция на държавата в икономическия живот; „дирижиране, контрол и организиране на стопанския живот, като се държи сметка за интересите на бедните и средните класи, но при запазване на основните начала на капиталистическото производство – частната инициатива, печалба, конкуренция“. Подчертава се, че идеята за дирижираната икономика е водеща във възгледите му, както преди 9 септември 1944 г., така и след тази дата. Разглежда се дейността му като народен представител и председател на Върховната стопанска камара в контекста на опитите да отстоява посочените стопански концепции [Дончева, Л. 1996, с. 51–63].

Анка Игнатова проследява житейския път и професионална съдба на доц. Невяна Попова, преподавател по методика на обучението по история, която завещава цялото си движимо и недвижимо имущество (вкл. библиотека и архив) на Великотърновския университет. Отделя се внимание на изпълнението на завещанието и се призовава към спазване волята на дарителя по отношение на предвидената стипендия за студент историк [Игнатова, А. 2008, с. 155–163].

В друга своя статия А. Игнатова насочва вниманието към направеното през 1980 г. предложение от Академическия съвет на Великотърновския университет до Президиума на БАН за избиране на проф. Иван Дуйчев за академик. Разкриват се опитите през годините за привличането на известния медиевист като хоноруван преподавател по история на Византия (1965 г.) и като хоноруван преподавател по средновековна българска история и историография (1968 г.). Подчертава се положителното отношение и безспорното признаване на приноса в областта на медиевистиката на този известен и международно признат учен от великотърновската академична общност [Игнатова, А. 2007, с. 174–180].

В списанието е публикувана статията на Младен Србиновски – „Фалсификатот со друг фалсификат се брани“¹, в която са изложени размисли във връзка с фалшифицирането на историята от създателите на „македонската нация“, и по повод увлеченията на съвременните политици в Скопие за подмяна както на историческата истина, така и на идентичността на населението на Република Македония [Србиновски, М. 2013, с. 148–154].

В заключение трябва да се посочи, че на страниците на сп. „Епохи“ намират място публикации по най-нова история на България, в които се разглеждат проблеми от политическата, стопанската и духовната сфера на обществения живот през втората половина на ХХ в. В своите проучвания авторите проявяват стремеж към разкриване и оценяване по обективен и документално подплатен начин на различни събития, факти, процеси от близкото минало, насочват вниманието към теми, които преди 1989 г. са премълчавани или забранени. Направеният преглед

на публикуваните материали дава основание да се твърди, че за четвъртвековното си съществуване „Епохи“ успява да се утвърди като историческо списание, отворено за представяне на различни научни гледни точки, излагане на аргументирани тези по дискуссионни в историографията теми от професионални историци от страната и чужбина.

ЛИТЕРАТУРА/ REFERENCES

Александрова, А. 2013 – А. Александрова. Институционалните механизми като регулатор в сферата на монументалните изкуства през социалистическия период. – Епохи, 2013, т. 21, бр. 2, с. 172–181. [A. Aleksandrova. Institutzionalnite mehanizmi като regulator v sferata na monumentalnite izkustva през sotzialisticheskia period. – Epochi, 2013, t. 21, br. 2, s. 172–181.]

Ангелов, Ч. 2014 – Ч. Ангелов. Процесът срещу генерал Иван Вълков и други офицери през 1954 година: основни аспекти. – Епохи, 2014, кн. 1, с. 162–181. [Ch. Angelov. Protzesat sreshtu general Ivan Valkov i drugi ofitzeri през 1954 godina: osnovni aspekti. – Epochi, 2014, kn. 1, s. 162–181.]

Андреев, Й. 1993 – Й. Андреев. Списание „Епохи“ – едно ново начало. – Епохи, кн. 1, 1993, с. 5–6. [J. Andreev. Spisanie „Epochi“ – едно novo nachalo. – Epochi, kn. 1, 1993, s. 5–6.]

Баева, И. 1996 – И. Баева. Модели на политическа култура в следвоенна Полша и България. – Епохи, 1996, т. 4, бр. 4, с. 118–124. [I. Baeva. Modeli na politicheska kultura v sledvoenna Polsha i Balgaria. – Epochi, 1996, t. 4, br. 4, s. 118–124.]

Баева, И. 1998 – И. Баева. Късното българско дисидентство. – Обществен комитет за екологична защита на Русе. – Епохи, 1998, кн. 1, с. 104–117. [I. Baeva. Kasnoto balgarsko disidentstvo. – Obshtestven komitet za ekologichna zashtita na Ruse. – Epochi, 1998, kn. 1, s. 104–117.]

Баева, И. 1998 – И. Баева. Българската външна пропаганда в началния период на живковизма. – Епохи, 1998, кн. 2, с. 88–110. [I. Baeva. Balgarskata vanshna propaganda v nachalnia period na zhivkovizma. – Epochi, 1998, kn. 2, s. 88–110.]

Баева, И. 2013 – И. Баева. Механизми за налагане на комунистическите режими в България и Унгария в първите следвоенни години. – Епохи, 2013, т. 21, бр. 2, с. 59–69. [I. Baeva. Mehanizmi za nalagane na komunisticheskite rezhimi v Balgaria i Ungarija v parvite sledvoenni godini. – Epochi, 2013, t. 21, br. 2, s. 59–69.]

Вачков, Д. 2014 – Д. Вачков. Паричната обмяна в България през 1947 г. – форма на финансова репресия. – Епохи, 2013, т. 21, бр. 2, с. 105–111. [D. Vachkov. Parichnata obmjana v Balgaria през 1947 g. – forma na finansova represija. – Epochi, 2013, t. 21, br. 2, s. 105–111.]

Галунов, Т. 2012 – Т. Галунов. Избори и реформи през 1962–1975 г. – Епохи, 2012, т. 20, бр. 2, с. 159–180. [T. Galunov. Izbori i reformi през 1962–1975 g. – Epochi, 2012, t. 20, br. 2, s. 159–180.]

Галунов, Т. 2016 – Т. Галунов. Парламентарни избори и реформи в България (1944–1945 г.). – Епохи, т. XXIV (2016), кн. 1. В. Търново: УИ „Св. св. Кирил и Методий“, 2016, с. 102–110. [T. Galunov. Parlamentarni izbori i reformi v Balgaria (1944–1945 g.). – Epochi, t. XXIV (2016), kn. 1. V. Tarnovo: UI „Sv. sv. Kiril i Metodij“, 2016, s. 102–110.]

Галунов, Т. 2017 – Т. Галунов. Избори и престъпления във вота за Шесто Велико народно събрание през 1946 г. – Епохи, том XXV (2017), кн. 1. В. Търново: УИ „Св. св. Кирил и Методий“, 2017, с. 139–153. [T. Galunov. Izbori i prestaplenija vav vota za Shesto Veliko narodno sabranie през 1946 g. – Epochi, tom XXV (2017), kn. 1. V. Tarnovo: UI „Sv. sv. Kiril i Metodij“, 2017, s. 139–153.]

Ганчева, И. 2013 – И. Ганчева. Държавна намеса в личния и културен живот на българските турци в годините на комунистическия режим. – Епохи, 2013, т. 21, бр. 2, с. 210–220. [I. Gancheva. Darzhavna namesa v lichnija i kulturen zhivot na balgarskite turtzi v godinite na komunisticheskija rezhim. – Epochi, 2013, t. 21, br. 2, s. 210–220.]

Гребенаров, А. 2013 – Ал. Гребенаров. БКП и македонският въпрос след Втората световна война. Разпадане на бежанските организации. – Епохи, 2013, т. 21, бр. 2, с. 123–137. [Al. Grebenarov. BKP i makedonskijat vapros sled Vtorata svetovna vojna. Razpadane na bezhanskite organizatzii. – Epochi, 2013, t. 21, br. 2, s. 123–137.]

Деведжиев, М. 1995 – М. Деведжиев. Къде и как започна участието на България във Втората световна война. – Епохи, 1995, кн. 3–4, с. 156–163. [M. Devedzhiev. Kade i kak zapochna uchastieto na Balgaria vav Vtorata svetovna vojna. – Epochi, 1995, kn. 3–4, s. 156–163.]

Дончева, Л. 1996 – Л. Дончева. Възгледите на Иван Харизанов за политическото и стопанското развитие на българското общество след 9 септември 1944 г. – Епохи, 1996, кн. 2, с. 51–63. [L. Doncheva. Vazgledite na Ivan

Harizanov za politicheskoto i stopanskoto razvitie na balgarskoto obshtestvo sled 9 septemvri 1944 g. – Epochi, 1996, kn. 2, s. 51–63.]

Дончева, Л. 1998 – Л. Дончева. Стопански възгледи и позиции на Народния съюз „Звено” (1944–1947 г.). – Epochi, 1998, kn. 2, с. 145–156. [L. Doncheva. Stopanski vazgledi i pozitizii na Narodnija sajuz “Zveno” (1944–1947 g.). – Epochi, 1998, kn. 2, s. 145–156.]

Дончева, Л. 2000 – Л. Дончева. НС „Звено” и конституционният въпрос 1946–1947 г. – Epochi, 2000, т. 8, бр. 1, с. 30–55. [L. Doncheva. NS “Zveno” i konstitutzionnijat varpos 1946–1947 g. – Epochi, 2000, t. 8, br. 1, s. 30–55.]

Дончева, Л. 2012 – Л. Дончева. Проблемът за съдебната власт в процеса на изработване и приемане на Конституцията от 1947 г. – Epochi, 2012, т. 20, бр. 2, с. 137–158. [L. Doncheva. Problemat za sadebnata vlast v protzesa na izrabotvane i priemane na Konstitutzijata ot 1947 g. – Epochi, 2012, t. 20, br. 2, s. 137–158.]

Дончева, Л. 2013 – Л. Дончева. За групата анархисти-емигранти, действала в района на с. Павел баня, Казанлъшко през 1953–1954 г. (по документи от ДА – В. Търново). – Epochi, 2013, т. 21, бр. 2, с. 83–104. [L. Doncheva. Za grupata anarhisti-emigranti, dejstvava v rajona na s. Pavel banja, Kazanlashko prez 1953–1954 g. (po dokumenti ot DA – V. Tarnovo). – Epochi, 2013, t. 21, br. 2, s. 83–104.]

Емануилов, Е. 1994 – Е. Емануилов. Московското решение на министрите на външните работи на СССР, САЩ и Великобритания за България, декември 1945 г. – Epochi, kn. 2, с. 43–54. [E. Emanuilov. Moskovskoto reshenie na ministrите na vanshnite raboti na SSSR, SASHT i Velikobritanija za Balcaria, dekemvri 1945 g. – Epochi, kn. 2, s. 43–54.]

Желязкова, М. 2013 – М. Желязкова. Празници и ритуали на студентите във Великотърновския университет (1963–1989 г.). – Epochi, 2013, т. 21, бр. 2, с. 221–230. [M. Zheljazkova. Praznitzi i rituali na studentite vav Velikotarnovskija universitet (1963–1989 g.). – Epochi, 2013, t. 21, br. 2, s. 221–230.]

Игнатова, А. 2007 – А. Игнатова. Предложението на Великотърновския университет за участие на проф. Иван Дуйчев в избора за академик по средновековна история на България и Югоизточна Европа (1980 г.). – Epochi, 2007, т. 15, бр. 2, с. 174–180. [A. Ignatova. Predlozhenieto na Velikotarnovskija universitet za uchashtie na prof. Ivan Dujchev v izbora za akademik po srednovekovna istorija na Balcaria i Jugoiztochna Evropa (1980 g.). – Epochi, 2007, t. 15, br. 2, s. 174–180.]

Игнатова, А. 2008 – А. Игнатова. Доц. Невена Попова – дарителката на ВТУ „Св. св. Кирил и Методий”. – Epochi, 2008, kn. 1–2, с. 155–163. [A. Ignatova. Dotz. Nevena Popova – daritelkata na VTU “Sv. sv. Kiril i Metodij”. – Epochi, 2008, kn. 1–2, s. 155–163.]

Игнатова, А. 2012 – А. Игнатова. Музеят на социалистическото изкуство в България и общественият отзвук за него. – Epochi, 2012, т. 20, бр. 2, с. 196–217. [A. Ignatova. Muzejat na sotzialisticheskoto izkustvo v Balcaria i obshtestvenijat otzvuk za nego. – Epochi, 2012, t. 20, br. 2, s. 196–217.]

Игнатова, А. 2013 – А. Игнатова. Архивните документи като инструмент в ръцете на комунистическата власт. – Epochi, 2013, т. 21, бр. 2, с. 31–50. [A. Ignatova. Arhivnite dokumenti kato instrument v ratzete na komunisticheskata vlast. – Epochi, 2013, t. 21, br. 2, s. 31–50.]

Исусов, М. 1993 – М. Исусов. Съветският хегемонизъм и държавният суверенитет на България. – Epochi, 1993, т. 1, бр. 1, с. 22–35. [M. Isusov. Savetskijat hegemonizam i darzhavnijat suverenitet na Balcaria. – Epochi, 1993, t. 1, br. 1, s. 22–35.]

Исусов, М. 1995 – М. Исусов. За характера на българското общество след Втората световна война. – Epochi, 1995, kn. 3–4, с. 5–25. [M. Isusov. Za haraktera na balgarskoto obshtestvo sled Vtorata svetovna vojna. – Epochi, 1995, kn. 3–4, s. 5–25.]

Калинова, Е. 2013 – Е. Калинова. Културата и идеологическият императив зад „желязната завеса” в началото на Студената война. – Epochi, 2013, т. 21, бр. 2, с. 155–171. [E. Kalinova. Kulturata i ideologicheskijat imperativ zad “zheljaznata zavesa” v nachaloto na Studenata vojna. – Epochi, 2013, t. 21, br. 2, s. 155–171.]

Карамихова, М. 2013 – М. Карамихова. Божественото наказание (Етнология на спомените за агресивната атеистична политика). – Epochi, 2013, т. 21, бр. 2, с. 182–209. [M. Karamihova. Bozhestvenoto nakazanie (Etnologija na spomenite za agresivnata ateistichna politika). – Epochi, 2013, t. 21, br. 2, s. 182–209.]

Картелян, А. 1997 – А. Картелян. Украинската съветска социалистическа република и приемането на България в ООН (1947–1955). – Epochi, 1997, kn. 3–4, с. 89–102. [A. Karteljan. Ukrainската savetska sotzialisticheska republika i priemането na Balcaria v OON (1947–1955). – Epochi, 1997, kn. 3–4, s. 89–102.]

Картелян, А. 2000 – А. Картелян. Украинско-български търговски връзки по река Дунав (1944–1980). – Епохи, 2000, кн. 1, с. 25–38. [A. Karteljan. Ukrainsko-balgarski targovski vrazki po reka Dunav (1944–1980). – Epochi, 2000, kn. 1, s. 25–38.]

Мантарлиев, Й. 2016 – Й. Мантарлиев. Българската земеделска и кооперативна банка и бежанският въпрос в България в края на Втората световна война (септември 1944 – април 1945 г.). – Епохи, том XXIV (2016), кн. 2, с. 290–301. [J. Mantarliev. Balgarskata zemedelska i kooperativna banka i bezhanskiyat vapros v Balgaria v kraja na Vtorata svetovna vojna (septemvri 1944 – april 1945 g.). – Epochi, tom XXIV (2016), kn. 2, s. 290–301.]

Маринова, М. 2000 – М. Маринова. Политика за приобщаване на турското население в България през управлението на първото правителство на Вълко Червенков (1950–1954 г.). – Епохи, 2000, т. 8, бр. 3, с. 95–109. [M. Marinova. Politika za priobshavane na turskoto naselenie v Balgaria prez upravlението na parvoto pravitelstvo na Valko Chervenkov (1950–1954 g.). – Epochi, 2000, t. 8, br. 3, s. 95–109.]

Маринова, М. 2016 – М. Маринова. Начало на курс към открита съветизация на България и налагане на сталиновия модел на управление – кадрови рокади и динамика на партийния елит. – Епохи, том XXIV (2016), кн. 2, с. 275–289. [M. Marinova. Nachalo na kurs kam otkrita savetizatzija na Bylgaria i nalagane na stalinovija model na upravlenie – kadrovi rokadi i dinamika na partijnija elit. – Epochi, tom XXIV (2016), kn. 2, s. 275–289.]

Марчева, И. 1998 – И. Марчева. Историята на една предизвестена смърт, или краят на организираното женско движение в България (1944–1950). – Епохи, 1998, кн. 2, с. 52–63. [I. Marcheva. Istorijata na edna predizvestena smart, ili krajat na organiziranoto zhensko dvizhenie v Balgarija (1944–1950). – Epochi, 1998, kn. 2, s. 52–63.]

Марчева, И. 2013 – И. Марчева. Метаморфози на паметта за социализма. – Епохи, 2013, т. 21, бр. 2, с. 51–58. [I. Marcheva. Metamorfozi na pametta za sotzializma. – Epochi, 2013, t. 21, br. 2, s. 51–58.]

Мигев, В. 1998 – Вл. Мигев. Некомунистическият литературен печат в България (1945–1947 г.). – Епохи, 1998, кн. 2, с. 133–143. [Vl. Migev. Nekomunisticheskiyat literaturnen pechat v Balgaria (1945–1947 g.). – Epochi, 1998, kn. 2, s. 133–143.]

Миланова, С. 1998 – С. Миланова. Социалните функции на застрахователния монопол от 1946 г. – Епохи, 1995, кн. 1, с. 41–54. [S. Milanova. Sotzialnite funktzii na zastrahovatelnija monopol ot 1946 g. – Epochi, 1995, kn. 1, s. 41–54.]

Миланова, С. 1998 – С. Миланова. Суверенност на изпълнителната власт в България в годините на Втората световна война. – Епохи, 1998, кн. 2, с. 37–51. [S. Milanova. Suverennost na izpalnitelnata vlast v Balgaria v godinite na Vtorata svetovna vojna. – Epochi, 1998, kn. 2, s. 37–51.]

Минчев, М. 1993 – М. Минчев. Никола Петков и образуването на Националния комитет на Отечествения фронт. – Епохи, 1993, кн. 3–4, с. 51–63. [M. Minchev. Nikola Petkov i obrazuvaneto na Natzionalnija komitet na Otechestvenija front. – Epochi, 1993, kn. 3–4, s. 51–63.]

Минчев, М. 1997 – М. Минчев. Военен преврат ли е 9 септември 1944? – Епохи, 1997, т. 5, бр. 2, с. 111–127. [M. Minchev. Voenen prevrat li e 9 septemvri 1944? – Epochi, 1997, t. 5, br. 2, s. 111–127.]

Михов, М. 2013 – М. Михов. България и българите в идеологията на югославските комунисти. – Епохи, 2013, т. 21, бр. 2, с. 138–147. [M. Mihov. Balgaria i balgarite v ideologijata na jugoslavskite komunisti. – Epochi, 2013, t. 21, br. 2, s. 138–147.]

Никова, Г. 1998 – Г. Никова. Социално-икономическите модели на XX в. – Епохи, 1998, кн. 2, с. 18–36. [G. Nikova. Sotzialno-ikonomichestkite modeli na XX v. – Epochi, 1998, kn. 2, s. 18–36.]

Петков, П. 2013 – П. Петков. Българската историография от 9 септември 1944 г. до 10 ноември 1989 г. за отношенията между православната църква и държавната власт в България (1878–1912 г.). – Епохи, 2013, т. 21, бр. 2, с. 112–122. [P. Petkov. Balgarskata istoriografija ot 9 septemvri 1944 g. do 10 noemvri 1989 g. za otnoshenijata mezhdru pravoslavnata tzarkva i darzhavnata vlast v Balgaria (1878–1912 g.). – Epochi, 2013, t. 21, br. 2, s. 112–122.]

Поппетров, Н. 2013 – Н. Поппетров. Образът и зад него: Съчетанието реално – мнимо в реконструкциите за комунистическия режим. – Епохи, 2013, т. 21, бр. 2, с. 11–30. [N. Poppetrov. Obrazat i zad nego: Sachetaniето realno – mnimo v rekonstruktziiite za komunisticheskija rezhim. – Epochi, 2013, t. 21, br. 2, s. 11–30.]

Проданов, Н. 2013 – Н. Проданов. Антикомунистическата съпротива в България след 1944 г.: бележки по досегашните изследвания, тематиката и основните проблемни въпроси. – Епохи, 2013, т. 21, бр. 2, с. 70–82. [N. Prodanov. Antikomunisticheskata saprotiva v Balgaria sled 1944 g.: belezhki po dosegashnite izsledvanija, tematikata i osnovnite problemni vaprosi. – Epochi, 2013, t. 21, br. 2, s. 70–82.]

Србиновски, М. 2013 – Мл. Србиновски. Фалсификатот со друг фалсификат се брани. – Епохи, 2013, т. 21, бр. 2, с. 148–154. [Ml. Srbinovski. Falsifikatot so drug falsifikat se brani. – Epochi, 2013, t. 21, br. 2, s. 148–154.]

Тодорова, Р. 1998 – Р. Тодорова. Българо-чехословашки отношения 1949–1958 г. – Епохи, 1998, кн. 2, с. 64–87. [R. Todorova. Balgaro-chehoslovashki otnoshenija 1949–1958 g. – Epochi, 1998, kn. 2, s. 64–87.]

Тюлеков, Д. 1994 – Д. Тюлеков. Съюзната контролна комисија в България, правителството на Отечествения фронт и унищожаването на литература с научно-патриотично съдържание в Пиринска Македонија (1944–1945 г.). – Епохи, 1994, кн. 2, с. 86–92. [D. Tjulekov. Sajuznata kontrolna komisija v Balgaria, pravitelstvoto na Otechestvenija front i unishtozhavaneto na literatura s nauchno-patriotichno sadarzhanie v Pirinska Makedonija (1944–1945 g.). – Epochi, 1994, kn. 2, s. 86–92.]

Христова, Н. 1998 – Н. Христова. От маските до маскарада. Интелектуалците и предизвикателствата на социалната памет. – Епохи, 1998, кн. 2, с. 111–132. [N. Hristova. Ot maskite do maskarada. Intelektualtzi i predizvikatelstvata na sotzialnata pamet. – Epochi, 1998, kn. 2, s. 111–132.]

Янков, Г. 2012 – Г. Янков. Българската държавност след Освобождението (1878) и в началото на XXI век: сравнителен анализ. – Епохи, 2012, т. 20, бр. 2, с. 181–195. [G. Jankov. Balgarskata darzhavnost sled Osvobozhdenieto (1878) i v nachaloto na XXI vek: sravnitelnen analiz. – Epochi, 2012, t. 20, br. 2, s. 181–195.]